

PSIHOPATIJA I KRIMINALITET U SVETLU NOVIH EMPIRIJSKIH NALAZA*

Janko Međedović*
Boban Petrović*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Psihopatija predstavlja skup crta ličnosti koje se odlikuju manipulativnim i koristoljubivim interpersonalnim stilom, emotivnom površnošću, impulsivnošću i dezinhbiranošću kao i čestim uključivanjem u antisocijalna ponašanja. Zbog toga se u psihološkoj i kriminološkoj literaturi psihopatija pominje kao jedan od najvažnijih dispozicionih konstrukata kada je u pitanju kriminalno ponašanje i povratništvo u vršenju krivičnih dela. U ovom radu se sumira i kritički preispituje uloga psihopatije u kriminalitetu kroz nekoliko tema: produkcija antisocijalnog ponašanja uopšte, povezanost psihopatije sa tipom izvršenog krivičnog dela, kriminalnim recidivom i uspešnošću tretmana osoba sa izraženim psihopatskim crtama u penalnim uslovima. Iako nalazi pokazuju da je uloga psihopatije u ovim fenomenima izražena i važna, diskutuje se o nekoliko problema kada je u pitanju odnos psihopatskih crta i kriminaliteta, pre svega vezano za kvalitativnu a ne kvantitativnu razliku u tipu izvršenog krivičnog dela kod psihopatskih lica, tautološkoj povezanosti između psihopatije i recidiva i neodrživom stavu da su psihopatske crte rezistentne na psihološki tretman.

---

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

* E-mail: janko.medjedovic@fmk.edu.rs

* E-mail: bobanpetrovi@gmail.com

KLJUČNE REČI: *psihopatija / antisocijalno ponašanje / tip krivičnog dela / recidiv / tretman*

Psihopatija predstavlja složen multidimenzionalni konstrukt koji se sastoji iz nekoliko povezanih stabilnih karakteristika ličnosti i ponašanja (Hare, 2003). U ovom radu će se govoriti o povezanosti između psihopatije i jednog od njenih najvažnijih bihevioralnih korelata: kriminalnim ponašanjem. Međutim, pre nego se upustimo u prezentovanje empirijskih radova koji govore o ovoj temi, potrebno je navesti dve važne napomene o konstrukt psihopatije i njegovom tretiranju u ovom radu:

1. Kada govorimo o psihopatiji, najčešće mislimo na četvoro-faktorski model psihopatije koji je formulisao Robert D. Hejr (Hare & Neumann, 2009). On podrazumeva sledeće crte: 1. *Interpersonalni stil* koji se odnosi na manipulativnost, sklonost laganju, površni šarm i grandioznost; 2. *Afektivitet* koji opisuje nedostatak empatije, krivice, površni afekt; 3. *Životni stil* koji se bazira na impulsivnosti, potrebi za stimulacijom, neodgovornosti i 4. *Antisocijalnost* koja obuhvata indikatore antisocijalnog i kriminalnog ponašanja. Ove četiri crte konstituišu dve latentne dispozicije višeg reda koje se jednostavno nazivaju Faktor 1 (prve dve) i Faktor 2 (druge dve crte). Ovaj model je operacionalizovan preko Ček liste za procenu psihopatije (Psychopathy Check List – Revised: PCL-R), jednog od najviše korišćenih instrumenata u proceni i istraživanjima psihopatije (Hare, 2003). Neki nalazi koji će biti pomenuti u radu se zasnivaju na drugačijim operacionalizacijama psihopatije, međutim oni su veoma slični ovom modelu, jedina je razlika što neki od njih ne uključuju i crtu Antisocijalnosti (Smith & Lilienfeld, 2012). Iz ovog razloga su u radu svi nalazi predstavljeni preko terminologije Hejrovog modela. Ukoliko su neki podaci dobijeni na instrumentima koji se značajno razlikuju od PCL-Ra, precizno su navedene crte ili indikatori psihopatije na kojima je takav nalaz dobijen.

2. Gotovo sva taksonomska istraživanja psihopatije pokazala su da je ona *kontinualna crta* (Edens, Marcus, Lilienfeld, & Poythress, 2006; Guay, Ruscio, Knight, & Hare, 2007). To znači da se ne može govoriti o posebnom tipu osoba koji bi se mogli okarakterisati kao *psihopate*. Kod svih ljudi postoje psihopatske crte izražene u manjoj ili većoj meri. Zbog toga se u tekstu koristi izraz osobe sa "izraženim psihopatskim crtama". Ova sintagma je dugačka i verovatno nezgrapna ali ona na najtačniji i najprecizniji način označava individue koje mogu biti od interesa u istraživanjima koja će biti prezentovana. Međutim, ponekad se u tekstu i koristi izraz "psihopata". Naime, ovaj termin nema kvalitativno već proceduralno značenje. Reč je

zapravo o tome da se individue koje na PCL-R skali imaju veći skor od $\frac{3}{4}$ mogućih poena (odnosno više od 30 jer je maksimum na skali 40 poena) kategorizuju kao psihopate. Naravno ovaj prag od 30 poena je arbitraran i ne implicira nikakvu kvalitativnu razliku između osoba koje imaju više i manje poena na PCL-Ru. Dakle i kada se u tekstu koristi izraz psihopata, ne misli se na poseban tip ljudi, već kao što je već rečeno na osobu sa izraženim psihopatskim crtama.

Psihopatija i antisocijalno ponašanje. U velikom broju studija tražene su povezanosti između psihopatije i različitih indikatora kriminalnog ponašanja ili takozvane *kriminalne karijere*, ukoliko to ponašanje traje dugo i stabilno je. Kriminalna karijera se može operacionalizovati na različite načine. Von i De Lisi su konstruisali Indeks kriminalne karijere koji je u sebi sadržao mere samoprocene nasilnih i nenasilnih krivičnih dela, uzrast na kome je prvo krivično delo počinjeno, broj kontakata s policijom, pojavljivanje na sudu, zloupotrebu psihoaktivnih supstanci i prisustvo zlostavljanja u porodici (Vaughn, & Delisi, 2008). U njihovom istraživanju je dobijeno da je ovakav indeks pozitivno povezan sa narcizmom i odsustvom straha. Dalje, pokazano je da je psihopatija povezana sa velikim brojem varijabli koje se vezuju za kriminalitet, u populaciji litvanijskih osuđenika. Afektivitet, Životni stil i Antisocijalnost značajno koreliraju sa brojem osuda, ukupnim vremenom provedenom u penalnim institucijama ali ostvaruju negativne korelacije sa brojem poslova kojima se individua bavi duže vremena, obrazovanjem, uzrastom na kome je bilo počinjeno prvo krivično delo i izrečena prva pravosnažna osuda (Žukauskienė, Laurinavičius, & Česniene, 2010). Primetno je da u ovom istraživanju Interpersonalni stil nije bio povezan ni sa jednom varijablom kriminaliteta, dok su najveće povezanosti bile između Antisocijalnog ponašanja i markera kriminaliteta. Slične nalaze pruža i studija izvršena u Britaniji. Interpersonalni stil nije bio povezan ni sa jednim indikatorom kriminaliteta, Afektivitet je korelirao sa nasilnim krivičnim delima ali i brojem dela koje je karakterisalo ostvarivanje lične koristi (Roberts & Coid, 2007). Međutim i u ovoj studiji su najveće povezanosti sa kriminalitetom imali Životni stil a pogotovo Antisocijalnost: pored već navedenih indikatora kriminaliteta oni su bili povezani i sa konzumiranjem psihoaktivnih supstanci, primoravanjem na seksualne odnose i begstvima iz institucija.

Psihopatija je povezana sa kriminalitetom i na ranijim uzrastima. Na adolescenatskom uzrastu psihopatija je značajno izraženija u uzorku institucionalizovanih delinkvenata nego u uparenoj kontrolnoj grupi, a takođe korelira sa korišćenjem kanabisa, alkohola (Chabrol, Van Leeuwen, Rodgers, & Séjourné, 2009) i različitim indikatorima delinkvencije (Campbell, Porter & Santor, 2004).

Sistematske i konceptualno očekivane korelacije između psihopatije i antisocijalnog ponašanja motivisale su neke autore da predlože psihopatiju kao esencijalni i suštinski sklop crta koji vodi do delinkvencije i kriminaliteta (DeLisi, 2009). Ovakvo dizanje psihopatije na pijadastal vrhunskog prediktora kriminalnog ponašanja se opravdava pomoću nekoliko argumenata: 1. psihopatija predstavlja sržnu dispoziciju sa vršenje krivičnih dela; 2. konstrukt je u stanju da objedini dimenzionalna i tipološka istraživanja kriminaliteta; 3. potpomaže razvojna istraživanja i 4. otkrivanje biosocijalnih uzroka antisocijalnog ponašanja. Iako su prethodno navedeni argumenti ispravni, posmatranje psihopatije kao jedinog uzroka kriminaliteta pokazaće se kao preuranjeno i netačno.

Neki istraživači su se bavili povezanostima psihopatije sa problematičnim ponašanjem kod osuđenika u samoj instituciji. Čak tri meta analize potvrdile su povezanost ukupnog skora na psihopatiji (Campbell, French, & Gendreau, 2009) sa različitim vrstama problematičnog ponašanja u insituciji. Ranije meta analize pokazale su da ne postoji velika razlika u sposobnosti Faktora 1 i Faktora 2 da predvide problematično ponašanje u institucionalnim uslovima (Walters, 2003). Međutim, novije studije pronalaze ovakvu razliku, atribuirajući veću sposobnost predviđanja Faktoru 2: on ostvaruje veće povezanosti kada je u pitanju generalna agresivnost među osuđenicima i verbalni prestupi, dok kod neagresivnih prestupa i fizičkog nasilja nije bilo razlike između dva faktora (Guy, Edens, Anthony, & Douglas, 2005). Ovu razliku će istraživanje koje izvršeno nakon ove meta analize pripisati četvrtom faktoru PCL-R, odnosno Antisocijalnosti (Walters & Heilbrun, 2010). Međutim, možda i važniji podatak do koga je došla prethodno pomenuta meta analiza jeste to da su potvrđeni raniji nalazi o postojanju velike heterogenosti u veličinama efekata predikcije institucionalnih prestupa pomoću mera psihopatije (Guy et al., 2005). U nekim studijama su veličine efekta bile blizu nultoj dok su u drugim bile srednjeg intenziteta. Heterogenost se pojavljuje uključivanjem različitih moderatora u analizu koji menjaju odnos između prediktora i kriterijuma. Jedan od važnih je *kontekst u kome se sprovodi procena*: pokazalo se da je važno da li se procena vrši u forenzičkim ili u penalnim institucijama jer se uslovi procene u ovim institucijama razlikuju po nekoliko važnih faktora kao što je recimo prisustvo obezbeđenja itd. (Edens, Petrila, & Buffington-Vollum, 2001). Dakle, odnosi između psihopatije i ponašajnih problema u instituciji nisu konzistentni već su moderirani velikim brojem faktora čiji uticaj na ovaj odnos tek počinje da se proučava.

Postavljena su i pitanja vezana za problem uračunljivosti osoba sa izraženim psihopatskim crtama. Jedan od razloga za preispitivanje uračunljivosti jeste

odsustvo empatije a samim tim i moralnog delovanja koje bi moglo da spreči kriminalno i antisocijalno ponašanje (Fine & Kennett, 2004). Na ovaj problem Erikson i Vitaco odgovaraju da se psihopatija kao fenomen odlikuje očuvanim kognitivnim funkcijama odnosno da su osobe sa psihopatskim karakteristikama racionalne i da mogu da shvate posledice svojih postupaka te da se zbog toga moraju smatrati uračunljivim i krivično odgovornim (Erickson & Vitacco, 2012). Međutim, u skorašnje vreme pojavljuju se i novi razlozi koji bi mogli da idu u prilog smanjene uračunljivosti osoba smeštenih u kategoriju psihopata. Naime, pronađeno je da je psihopatija negativno asocirana sa postignućem na testovima egzekutivnih funkcija koje predstavljaju set kognitivnih procesa odgovornih za planiranje budućih događaja uključujući selektivnu pažnju i inhibiranje ometajućih stimulusa (Morgan, & Lilienfeld, 2000). Na osnovu ovih nalaza neki autori su zaključili da ovakve osobe nemaju sposobnosti da inhibiraju svoje ponašanje, odnosno da kontrolišu impulse, pa su predložili da se u sudskom postupku tretiraju kao smanjeno uračunljivi (Sifferd & Hirstein 2013). Nesposobnost kontrolisanja sopstvenih postupaka jeste jedan od elemenata uračunljivosti, ali što se tiče psihopatije još je preuranjeno govoriti o impulsivnosti kao mogućem uzroku smanjene uračunljivosti pošto tek treba da bude dokazano da je ona u tolikoj meri izražena u grupi psihopatskih osoba da one nemaju kontrolu nad svojim postupcima. Posebnu teškoću u tretiranju impulsivnosti kao faktora koji bi mogao da utiče na uračunljivost osoba sa psihopatskim crtama predstavljaju nalazi koji govore da psihopatske crte ličnosti ne moraju biti povezane sa impulsivnošću (Morgan, Gray, & Snowden, 2011) ili da čak negativno koreliraju sa aspektima impulsivnosti poput odsustva planiranja (Snowden & Gray, 2011)! Ovi nalazi govore da impulsivnost ne mora nužno asocirati sa psihopatskim crtama, štaviše da se neke psihopatske karakteristike poput manipulativnosti i dominacije nad drugima odlikuju dobrom kontrolom impulsa i sposobnošću planiranja.

Tip izvršenog krivičnog dela. Jedna skorašnja studija pokušala je da odredi da li je psihopatija povezana sa tipom izvršenog krivičnog dela i sa kojim delima konkretno (Porter, ten Brinke, & Wilson, 2009). Njihovi rezultati su pokazali da je psihopatija povezana sa većim brojem krivičnih dela uopšte, bilo da ona poseduju ili ne poseduju elemente nasilja u sebi. Međutim, oni nisu našli da je psihopatija povezana sa seksualnim prestupima. Ovi nalazi su kongruentni sa podacima u istraživanju koje se bavilo prediktivnom moći skorova psihopatije kada je u pitanju recidiv kod nasilnih, seksualnih ili krivičnih dela sa oba ova elementa (Murrie, Boccaccini, Caperton, & Rufino, 2012). Podaci su pokazali ponovo da je psihopatija validan i pouzdan prediktor nasilnog recidiva, slab prediktor mešovite kategorije ponovljenih

dela a da uopšte ne može da predvidi seksualne delikte bez elemenata nasilja. I ovi autori su pronašli heterogenost u odnosima između psihopatije i kriterijuma. Skorovi nekih procenjivača su imali bolje prediktivne moći i autori pretpostavljaju da je u pitanju iskustvo u procenjivanju, kvalitet treninga ali pretpostavljaju i da veliki broj drugih faktora utiče na heterogenost. Podaci takođe pokazuju da adolescentski seksualni prekršiocci imaju veću frekvencu antisocijalnog ponašanja ali da su značajno *nizi* na crtama grandioznosti i odsustva empatije u odnosu na počinioce krivičnih dela bez seksualnih elemenata (Netland, 2010).

Međutim, postoje i studije koje imaju nešto drugačije nalaze. U pitanju su istraživanja koja pokazuju da je psihopatija validan prediktor recidiva u vršenju dela sa seksualnim elementima, bilo da u njima postoje elementi nasilja ili ne (Hildebrand, de Ruiter, & de Vogel, 2004). Važno je naglasiti da su ovi podaci dobijeni u grupi osuđenih lica koja kaznu izdržavaju zbog krivičnog dela silovanja. Postoje konceptualni razlozi koji bi zaista mogli povezati psihopatiju i seksualne delikte. U pitanju su pre svega zajedničke karakteristike koje psihopatija deli sa seksualnim sadizmom: emocionalna neosetljivost na patnju drugih i dispozicija ka proaktivnoj agresivnosti i predatorskim nasilju (Meloy, 2002). Međutim, empirijski podaci ponovo nisu verifikovali ove teorijske predikcije. U skorašnjoj meta analizi o efektima psihopatije na recidiv u vršenju seksualnih delikata zaista su pronađeni značajni efekti ali su oni ponovo skoro u potpunosti pripisani faktoru Antisocijalnosti (Hawes, Boccaccini, & Murrie, 2013). Kako rešiti ovaj problem sa nesaglasnim nalazima kada je u pitanju psihopatija i produkcija krivičnih dela sa seksualnim elementima? Možda je rešenje u metodologiji istraživanja i tipu uzoraka. Čini se da nalazi pokazuju da psihopatija nije povezana sa vršenjem ovakvih dela, ali da u populacijama osuđenika koji već izdržavaju kaznu zbog seksualnih delikata skorovi psihopatije (i to posebno faktor Antisocijalnosti) značajno predviđaju ponovno vršenje dela. Dakle, moguće je da psihopatija nije povezana sa seksualnim deliktima *per se*, ali da su individualne razlike u psihopatiji u ovoj grupi počinilaca važne za stabilnost ovakvog ponašanja.

Pošto je psihopatija povezana sa nasiljem i nasilnim krivičnim delima, istraživači su pokušali da utvrde kakav je odnos psihopatije i ubistava. Jedno od ovih istraživanja poredilo je karakteristike ubistava koje su izvršile osobe koje su po PCL-R klasifikovane kao psihopate sa osobama koje imaju niže skorove na PCL-Ru. Rezultati su pokazali da su ubistva druge grupe u većoj meri "zločini iz strasti" odnosno da nije postojao predumišljaj već su izvršena impulsivno i pod jakim afektivnim reakcijama (Woodworth & Porter, 2002). Za razliku od ove grupe, ubistva počinilaca sa izraženim psihopatskim crtama su

u većoj meri činovi instrumentalnog nasilja, odnosno postojao je predumišljaj i ubistva nisu imala afektivnu motivaciju. Na osnovu ovoga ne iznenađuje da je sa instrumentalnošću dela veću korelaciju imao Faktor 1 u odnosu na Faktor 2 psihopatije. Ovi nalazi su replicirani u kasnijoj studiji autora i prošireni podacima da su psihopate u većoj meri pokušale da prikažu delo kao reaktivno po prirodi i da prikriju detalje samog dela u odnosu na nepsihopate (Porter & Woodworth, 2007). Najpreciznije podatke o karakteristikama ubistava počinjenih od strane osoba sa visokim psihopatskim crtama donosi jedna skorašnja studija Hakanen-Najholmova i Hejra. Svi skorovi psihopatije bili su značajano više izraženi u grupama ubica koje su delo izvršili pod uticajem psihoaktivnih supstanci, koji nisu bili bliski sa žrtvom i koji su nakon zločina poricali optužbe (Hakanen-Nyholm & Hare, 2009). Zanimljivo je da su jedino Životni stil i Antisocijalnost bili izraženiji u grupama osuđenih lica sa većom frekvencijom krivičnih dela i onih koji su pobjegli sa mesta ubistva nakon zločina, dok su Afektivitet i Interpersonalni stil bili izraženiji u grupi koja je poricala optužbe nakon što su bili privedeni. Viktimološki podaci da psihopatske individue u većoj meri vrše ubistva osoba sa kojima nisu bliske su u skladu sa istraživanjem koje je pronašlo da su je procenat psihopata u grupi osuđenika koja je ubila bračnog partnera veoma niska: 4% (Belfrage & Rying, 2004). Zanimljivo je ovde se osvrnuti na podatke da su aspekti psihopatske ličnosti prisutni kod nasilja u porodici (Swogger, Walsh, & Kosson, 2007), ali da kod ubistava u porodici dakle psihopatske crte imaju praktično supresorski efekat. Izgleda da je rešenje ove moguće kontradiktornosti upravo u instrumentalnosti agresije koju psihopatske crte generišu u porodičnim odnosima. Odsustvo emocija i hladnokrvnost kao psihopatske crte generišu nasilje nad bračnim partnerom, ali čini se da je ovde kontrola impulsa očuvana tako da ove individue inhibiraju ponašanje koje bi dovelo do smrti partnera, što psihopatsko nasilje u porodičnim odnosima čini još strašnijim. Takođe treba primetiti još jednu činjenicu vezanu za odnos psihopatije i ubistava. Ne postoji povezanost između psihopatije i ubistava *per se*, odnosno osobe sa izraženim psihopatskim crtama nisu u većoj meri sklone ovoj vrsti krivičnog dela (barem mi nismo uspeli da pronađemo studiju sa takvim podacima). Međutim, u populaciji ubica, dela koja su izvršila psihopate poseduju specifične karakteristike koje su opisane u prethodno navedenim podacima. Dakle postoji kvalitativna razlika između dela ubistva u odnosu na izraženost psihopatskih crta.

Međutim, šta je sa ubistvima koja imaju elemente oba tipa dela o kojima je do sada raspravljano? Podaci pokazuju da su psihopatske crte veoma izražene u uzorku osuđenika koji su izvršili silovanja i ubistva (Porter, Woodworth, Earle, Drugge, Boer, 2003). Takođe nalazi su potvrdili ranije

podatke o tome da počinitelj najčešće nije poznavao žrtve i da je delo posedovalo značajno više bezrazložnog i sadističkog nasilja u odnosu na nepsihopatske počinioca. Međutim, treba biti oprezan kada su u pitanju ovi nalazi. Pre svega, prethodno opisana studija je imala vrlo malu snagu, zbog male veličine uzorka ispitanika koji su učestvovali u istraživanju. Takođe, mora se postaviti pitanje o tome šta *nije* mereno u studiji. Izraženo nasilje sa sadističkim elementima bi se pre moglo atribuirati crti sadizma koja nije ispitivana. Sadizam i psihopatija imaju određene zajedničke karakteristike (koje se pre svega mogu pripisati odsustvu emocija) ali predstavljaju odvojene konstrukte (Chabrol et al., 2009). Dakle povezanost psihopatije i ekstremnog nasilja može biti rezultat zajedničke varijanse koju ona deli sa sadizmom a ne same psihopatije. Odgovor na ovo pitanje se ne može dobiti dok se ne sprovede studija u kojoj će variranje crte sadizma biti kontrolisano kada se ispituje odnos psihopatije i ekstremnog nasilja. Ipak u prilog ovakvom stanovištu govore rezultati istraživanja koje nije našlo značajnu povezanost između psihopatije i sakaćenja tela žrtava pri krivičnom delu ubistva (Hakkanen-Nyholm, Weizmann-Henelius, Salenius, Lindberg, & Repo-Tiihonen, 2009).

Najzad, otkrivene su povezanosti psihopatije sa još nekim vrstama krivičnih dela. Postoje nalazi koji povezuju psihopatske crte sa proganjanjem. U uzorku ispitanika koji su osuđeni zbog ovog krivičnog dela je generalno izraženost psihopatskih crta bila niska ali su one (a pogotovu crta Afektiviteta) pozitivno korelirale sa viktimizacijom osoba koje su tek površno poznavale počinioca, proganjanjem žrtava iako je počiniocu već bila izrečena sudska zabrana prilaska žrtvi, preokupacijom, odnosno opsesivnošću žrtvom i targetiranjem onih žrtava koje su posedovale slabe eksterne resurse koji bi im pomogli da se odbrane od proganjanja (Storey, Hart, Meloy, & Reavis, 2009). Dakle i ovde je prisutno promišljanje, dobra kontrola impulsa i predatorsko, instrumentalno ponašanje. Na kraju, pronađene su korelacije između psihopatije i dela protivpravnog lišavanja slobode odnosno zatočenja. Ova krivična dela koja su izvršile osobe sa psihopatskim crtama pokazuju neke od karakteristika obrazaca učešća psihopatije u krivičnim delima uopšte: postojala je zloupotreba psihoaktivnih supstanci, ranija istorija nasilja kod počinioca i upotrebe instrumentalnog nasilja u toku samog dela (Herve, Mitchell, Cooper, Spidel, & Hare, 2004). Ipak, i u ovim delima je retko dolazilo do smrti žrtava. Ovo bi ponovo moglo da sugerise na *differentiu specifficu* krivičnih dela koja čine osobe sa izraženim psihopatskim crtama: ova dela se vrše uz određenu proračunatost i hladnokrvnost, takođe u pitanju su dela koja ne karakteriše impulsivnost, već pre planiranje i istrajavanje u sprovođenju akcije. Moguće je da je ova proračunatost supresor ubistava u

onim situacijama kada počinitelj ne želi eksplicitno da usmrti žrtvu već mu je cilj zastrašivanje, dominacija ili neki drugi predatorski motiv.

Predikcija kriminalnog recidiva. Jedan od razloga popularnosti konstrukta psihopatije a posebno PCL-R skale u praksi jeste sposobnost ovog instrumenta da predvidi recidivizam odnosno ponavljanje krivičnog dela. Recidivizam je posebno značajan faktor kriminaliteta jer studije pokazuju da većinu krivičnih dela vrše upravo recidivisti, odnosno osobe sa stabilnim kriminalnim ponašanjem, ili takozvanom kriminalnom karijerom (Someda, 2009). Zbog ovoga je procena rizika ili verovatnoće recidiva osoba kojima su izrečene vaspitne mere važan parametar koji utiče na nekoliko odluka u radu praktičara u vaspitno-popravnim ustanovama: predikcija ponašnja štićenika u samoj ustanovi, sprovođenje adekvatnog tipa tretmana, odluke o dozvoli za odlazak na vikend ili druge vrste pogodnosti, moguće preporuke za uslovno otpuštanje iz ustanove ili praćenje osobe nakon odlaska iz ustanove (Krauss, Sales, Becker, & Figueredo, 2000).

Veliki broj radova zaista potvrđuje da psihopatija uspešno predviđa kriminalni recidiv. Nalazi pokazuju čak da je ta povezanost vrlo stabilna i da se ne može redukovati na neke druge kriminološke faktore. Recimo, podaci pozuju da skorovi sa PCL-Ra ostaju povezani sa recidivom i kada se kontrolišu veliki broj potencijalnih konfundirajućih faktora kao što su obrazovanje, inteligencija, prethodna krivična dela, porodični uslovi, konzumiranje psihoaktivnih supstanci i prisustvo vršanjaka koji se takođe upuštaju u delinkvenciju (Salekin, 2008). Međutim, pitanje je koje psihopatske crte predviđaju recidiv i kakva je priroda povezanosti između njih. Neke studije poput Voltersove i Dankanove pokazuju da jedino Faktor 2 PCL-Ra poseduje sposobnost predviđanja povratništva kada se u analizi kontrolišu pol, obrazovanje, rasa i broj prethodnih hapšenja (Walters & Duncan, 2005). Ostale studije nisu tako isključive po pitanju prvog faktora ali sve daju prednost bihejvioralnim aspektima psihopatije u predikciji ponovnog vršenja krivičnog dela. Empirijski podaci pokazuju da je PCL-R podjednako uspešan u predikciji recidiva kada se uporedi sa instrumentima za procenu rizika koji su konstruisani specifično za tu namenu (Campbell, French, & Gendreau, 2007). Psihopatija je povezana sa recidivom i kod adolescenata, s tim što postoje naznake da ona može da predvidi povratništvo samo kod ispitanika muškog pola, jer u uzorku devojaka nisu otkrivene značajne povezanosti (Vincent, Odgers, McCormick, & Corrado, 2008). Kod adolescenata je takođe potvrđeno da veću prediktivnu sposobnost imaju bihejvioralni markeri u odnosu na karakteristike psihopatske ličnosti (Asscher, van Vugt, Stams, Deković, Eichelsheim, & Yousfi, 2011).

Meta analitičke studije potvrđuju uspešnost PCL-Ra da predvidi kriminalni recidiv, ponovo sa Faktorom 2 kao ključnim prediktorom (Leistico, Salekin, DeCoster, & Rogers, 2008). Važno je da je ova meta-analiza pokazala da veliki broj varijabli utiče na povezanost psihopatije i recidivizma, poput zemalja u kojima su istraživanja vršena, polne i rasne strukture uzorka, institucionalnog setinga itd. Zbog toga su heuristički naročito interesantne studije koje pokušavaju da posmatraju interakcije psihopatije i nekih drugih činilaca koji bi mogli da utiču na recidiv, iako su one još uvek veoma retke. Jedna od njih je ona koju su sproveli Volš i Koson a koja je imala za cilja da analizira interakcije psihopatije, etničke pripadnosti i socio-ekonomskog statusa u predikciji kriminalnog povratništva (Walsh & Kosson, 2007). Oni su otkrili trostruku interakciju između analiziranih varijabli. Psihopatija je predviđala recidiv u jednoj etničkoj grupi samo kod ispitanika sa nižim ekonomskim statusom dok kod ispitanika sa višim socio-ekonomskim statusom psihopatija nije uspela da predvidi recidiv. Autori interpretiraju ove nalaze kao ograničavajuće po sposobnost psihopatije da predvidi povratništvo i sugerišu uzimanje u obzir potencijalnih moderatora pri istraživanju ove veze. Retke su, ali postoje i studije koje su pronašle još veće i supstancijalnije probleme u predikciji recidiva pomoću psihopatije (Cauffman, Kimonis, Dmitrieva, & Monahan, 2009).

Tako, poseban problem predstavlja identifikacija Antisocijalnosti kao dominantnog ili u nekim studijama i jedinog prediktora recidiva. Ovaj problem se ne odnosi samo na recidiv sam po sebi već i na antisocijalnost, nasilje i slična ponašanja o kojima je već bilo govoreno ranije. Jednu od ovih studija su sproveli Volters i saradnici. Njihovi rezultati, bazirani na šest odvojenih istraživanja, pokazali su da Antisocijalnost pokazuje inkrementalnu validnost u predikciji kriminalnog recidiva preko ostala tri faktora PCL-R, dok tri preostala faktora ne pokazuju doprinos u predikciji kada se u analizu postave preko Antisocijalnosti (Walters, Knight, Grann, & Dahle, 2008). Problem sa ovim rezultatima jeste što dovode u pitanje ne prediktivnu, već eksplanatornu moć psihopatije kada je u pitanju recidiv. Naime, faktor Antisocijalnosti već u sebi ima indikatore kriminalnog ponašanja, a ispostavlja se da je on jedini ili najbitniji prediktor samog kriminalnog ponašanja! Kada su u pitanju retrospektivne studije (predikcija kriminalnog recidiva pre nego što je izvršena procena psihopatije) možemo zaključiti da je dobijena veza tautološka po prirodu, odnosno da je došlo do prediktor-kriterijum kontaminacije (Cooke, Michie, & Skeem, 2007): prediktor i kriterijum su zapravo ista mera. I u prospektivnim studijama (ponovno vršenje krivičnog dela se predviđa u nekom vremenskom periodu nakon merenja psihopatije) postoji tautologija. Ukoliko se povezanost između Antisocijalnosti i recidiva čak i u ovakvim studijama

dobije ona nam govori jedino da je kriminalno ponašanje stabilno u vremenu što je već poznata činjenica (Savage, 2009). Dakle, u eksplanatornom smislu povezanost ovog faktora psihopatije i stabilnog kriminalnog ponašanja ne donosi nikakvu saznavnu korist. Ovo je još jedan od razloga zašto insistiranje nekih autora (Hare & Neumann, 2010) da je Antisocijalnost sržni deo psihopatije a koje je često zasnovano na podacima o odnosu između njega i kriminalnog recidiva, nema argumentativnu vrednost jer je cirkularno po prirodi. Sa druge strane, ukoliko Antisocijalnost nije ključni aspekt psihopatije onda se dovodi u pitanje i sama povezanost psihopatije i kriminalnog recidiva ili barem priroda te povezanosti. Ovome u prilog govore podaci dobijeni ne kod recidivista već kod grupe delinkvenata koja nakon merenja psihopatije više nije vršila krivična dela: oni su imali niže skorove na Faktoru 2 a više skorove na Faktoru 1 (Burt, 2004). Da li ovi nalazi govore da psihopatske crte ličnosti poput površnog afekta i sklonosti manipulaciji mogu biti protektivni faktor kada je u pitanju ponovno vršenje krivičnih dela? Iz svih prethodno navedenih razloga jasno je da veću epistemološku vrednost imaju nalazi o povezanosti ostala tri faktora sa kriminalnim povratništvom. Jedan od načina da se poveća validnost studija koje proučavaju ovu povezanost može biti i specifikacija vrste recidiva koja se istražuje. Postoje nalazi koji pokazuju da je važno razdvojiti penalni recidiv od ostalih vrsta povratništva. Za ovo postoje i konceptualni razlozi: ponovni odlazak u penalnu instituciju nakon što je osoba već boravila u njoj i prošla kroz resocijalizirajući tretman govori da je u pitanju izuzetno stabilno kriminalno ponašanje koje je otporno na intervencije i promene (Macanović, 2009). Zaista, postoje i empirijski podaci koji govore da kod ove vrste recidiva čak ni Faktor 2 psihopatije nije posedovao moć predikcije kriterijuma već su to bile crte koje predstavljaju dublje amoralne dispozicije poput sadizma i destruktivnosti (Međedović, Kujačić, & Knežević, 2012). Dakle kada je u pitanju recidiv, slično kao i kada je razmatran tip učinjenog krivičnog dela, pojavljuje se kao vrlo verovatna mogućnost da nisu samo psihopatske crte te koje produkuju stabilno kriminalno ponašanje. Dublje amoralne crte, od kojih je sadizam svakako najbolji kandidat, verovatno učestvuju u generisanju kriminalnog ponašanja a pogotovu onih tipova krivičnih dela koje karakteriše nasilje i brutalnost.

Tretman osuđenih lica sa izraženim psihopatskim crtama. U psihološkoj javnosti postoji uverenje da je psihopatija set crta koji je otporan na promene i da osobe koje imaju ovakav sklop karakteristika ne reaguju na tretman (Chakhssi, de Ruitter, & Bernstein, 2010). Štaviše uvreženo je i široko rasprostranjeno mišljenje da osobe sa izraženim psihopatskim crtama ne samo da ne reaguju na tretman već da tretman može da pogorša njihovo

ponašanje. Razlog ovakvom verovanju je čuvena studija Rajsa i saradnika u kojoj se tvrdi da za razliku od nepsihopatskih osuđenika koji su imali benefit u odnosu na tretman, psihopatski osuđenici su nakon tretmana imali veću stopu recidivizma (Rice, Harris, & Cormier, 1992). Autori daju i interpretaciju za ovaj nalaz. Oni smatraju da su psihopatski osuđenici naučili nove veštine tokom tretmana, kao što su opažanje emocija kod drugih, zauzimenje perspektive druge osobe, korišćenje emocionalnog rečnika, ponašanje u okviru socijalnih normi i odlaganje gratifikacije. Međutim, zbog njihovih inheretnih amoralnih crta i pro-kriminalnih vrednosti oni su ove nove veštine zloupotrebili i ušli još dublje u kriminalitet. Na osnovu ovih nalaza Hejr i saradnici su konstruisali novi program za rad sa osobama sa visokim psihopatskim crtama koji se bazira pre svega na korigovanju impulsivnog i antisocijalnog ponašanja dok crte ličnosti ostavlja manje-više po strani (Wong & Hare, 2005).

Međutim, da li je situacija baš takva i da li je ovaj program bio potreban? Kao što se gotovo uvek dešava kod psihopatije, pokazaće se da je situacija komplikovanija i da ne odgovara zaključcima koji su prvobitno doneti. Pre svega, pokazano je da su zaključci Rajsa i saradnika, kao i nekih drugih ranih studija koje su se bavile ovim problemom neosnovani i preuranjeni. Sve studije su imale metodološke probleme zbog kojih i nije bilo moguće doći do ovakvog zaključka (D'Silva, Duggan, & McCarthy, 2004). Dalje, studije koje su se nakon članka Rajsa i saradnika bavile uspehom tretmana kod osuđenika sa psihopatskim crtama nisu dala istovetne rezultate. Jedna od prvih studija efekata tretmana rezultirala je potpuno drugačijim nalazima: psihopatija uopšte nije bila moderator ishoda tretmana (Skeem, Monahan, & Mulvey, 2002). Važno je pomenuti da je ovakav nalaz dobijen i kod adolescenata: svi učesnici tretmana su napredovali podjednako bez obzira na ispoljenost psihopatskih crta (Caldwell, McCormick, Umstead, & Van Rybroek, 2007). Istraživanje Čaksija i saradnika je treće koje je repliciralo ovaj nalaz ali je u njihovom istraživanju pronađen i drugi efekat koji može da izazove zabrinutost (Chakhssi et al., 2010). Naime, u skladu sa prethodnim istraživanjima dobijeno je da se generalni efekti tretmana nisu razlikovali u grupi psihopatskih i nepsihopatskih osuđenih lica. Međutim, jedna manja grupa osoba sa psihopatskim crtama je reagovala negativno na tretman i kod njih se stanje pogoršalo.

Jedan od ključnih problema jeste taj što je često kod ovakvih lica prisutna multipla simptomatologija pre svega drugih poremećaja ličnosti, parafilija i zloupotrebe psihoaktivnih supstanci (Abracen, Looman, & Langton, 2008). Izazov za kliničara je da prilagodi terapiju u odnosu na specifične

karakteristike lica sa kojima radi ali čak i kod ovakvih osoba sa multiplom simptomatologijom tretman daje efekta. Postavlja se pitanje koliki je intenzitet tog efekta? O tome još uvek ne postoje egzaktni empirijski nalazi. Od osam studija koje su proučavali Salekin i saradnici, pronašli su da je u pet tretman imao male ili srednje efekte dok je u tri ostvarena veća dobit ispitanika u odnosu na tretman (Salekin, Worley, & Grimes, 2010). Međutim ovi autori su pronašli znatno povoljnije fekte tretmana kod adolescenata. Šest od osam analiziranih studija pokazalo je visoke efekte tretmana.

I drugi nalazi potvrđuju da je kod adolescenata moguće u velikoj meri intervenisati na menjanju psihopatskih crta. Štaviše istraživanja su možda otkrila neke specifičnosti samih ispitanika koje mogu da facilitiraju povoljan ishod tretmana. Kaldvelova studija je ne samo pokazala da tretman efikasno funkcioniše kod adolescenata tako što remeti vezu između psihopatskih crta i emitovanja nasilja, on je dobio jedan neobičan nalaz: ispitanici koji su imali *povišene skorove* na Interpersonalnom stilu su na kraju imali najveći benefit od tretmana (Caldwell, 2011). Autor pretpostavlja da osobe sa izraženim karakteristikama Interpersonalnog stila imaju u većoj meri razvijene socijalne veštine tako da mogu da dobiju više od onih aspekata tretmana koji su i usmereni na interpersonalne procese. Odnosno, ako tretman uspe da razbije vezu između ove psihopatske crte i antisocijalnog ponašanja (što je u studiji i pokazano) onda se ova crta može iskoristiti kao potencijal za druge vrste ponašanja koje su u većoj meri konvencionalni i ne nanose štetu drugima. U svakom slučaju, studija je pokazala da ova dispozicija predstavlja pozitivan potencijal za terapijsku promenu što je važna informacija za kliničare.

Jedno drugo istraživanje je takođe došlo do potencijalno važnih podataka kada je u pitanju sprovođenje tretmana. Olver i saradnici su izvršili evaluaciju tretmana na odraslim licima i takođe dobili napredak osoba sa psihopatskim crtama (Olver, Lewis, & Wong, 2013). U njihovom istraživanju se crta Afektiviteta pokazala kao supresor tretmana: oni ispitanici kod kojih je ona bila izražena su najmanje napredovali tokom tretmana. Autori pretpostavljaju i koje su prepreke ovih osoba da napreduju: one teže ostvaruju terapijski savez, imaju otežan uvid i ne prihvataju odgovornost za svoja ponašanja. One takođe mogu imati otpor prema učestvovanju u samom tretmanu što predstavlja dodatni izazov za onog koji ga sprovodi. Nepoštovanje terapijskog setinga i nepridržavanje dogovorenih pravila jeste jedna od glavnih teškoća kliničara u radu sa ovakvim pojedincima, ali ukoliko terapeut uspe da ih održi u tretmanu i kod njih se pojavljuje progres (Hildebrand & de Ruiter, 2012).

Neki od savremenih autora su još uvek rezervisani kada je u pitanju ishod tretmana osoba sa visokim psihopatskim crtama. Oni se pozivaju na moguću jatrogenizaciju tretmana i određene manjkavosti u metodologiji istraživanja koje vrše evaluaciju tretmana (Reidy, Kearns, & DeGue, 2013). Svakako se možemo složiti sa ovim autorima kada je u pitanju apel da buduća istraživanja ishoda tretmana poprave određene propuste u metodologiji i koriste najoptimalnije dizajne. Međutim, čini se da skepticizam vezan za ishod tretmana predstavlja suviše konzervativno gledište. I neki drugi autori imaju isti stav i smatraju da postoje razlozi za optimizam kada je u pitanju rad sa psihopatskim osobama (Polaschek, & Daly, 2013). Ovi razlozi se ukratko mogu sumirati na sledeći način: 1. procenat osuđenika koji pozitivno reaguju na tretman je veliki; 2. Adolescenti sa psihopatskim crtama prilično dobro reaguju na tretman tako da je moguće izvršiti ranu intervenciju u modifikaciji psihopatskih crta; 3. Tačna veličina efekta kod odraslih i dalje nije poznata ali većina studija prijavljuje da efekat postoji mada je kod nekih on nižeg intenziteta i 4. Pronađene su konkretne crte koje mogu inhibirati ili facilitirati uspeh tretmana tako da se kliničari mogu voditi ovim saznanjima u budućim intervencijama. Najzad, najnoviji nalazi pokazuju uspeh u detektovanju i nekih zajedničkih karakteristika različitih vrsta tretmana koje deluju povoljno na modifikaciju psihopatskih crta (Caldwell, & Van Rybroek, 2013) te će u budućnosti ova znanja verovatno moći da se iskoriste kako bi se formirao optimalni program sa najpovoljnijim ishodima na redukciju psihopatskih crta.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Psihopatija je neizostavno jedan od najvažnijih dispozicionih konstrukata kada je u pitanju vršenje krivičnih dela. Ona ne može biti jedini generator kriminalnog ponašanja koji potiče iz ličnosti jer istraživanja pokazuju da i bazične crte ličnosti predviđaju vršenje krivičnih dela (Miller & Lynam, 2001). Jednostavno rečeno: možete biti kriminalac iako niste psihopata. Zbog toga se ne treba oslanjati *isključivo* na psihopatiju kada je reč o objašnjenju kriminaliteta pomoću individualnih razlika ljudi. Verovatno je ipak da psihopatske crte predstavljaju najvažniji moderator bazičnih ljudskih dispozicija koje vode osobu u vršenje krivičnih dela. Međutim, jako je važno pitanje, koje psihopatske crte su supstancijalno povezane sa kriminalitetom i na koji način. Konkretno pitanje koje se postavlja u ovom kontekstu je kako postupiti sa faktorom Antisocijalnosti u proceni psihopatije? Za praktičare koji bi hteli da izvrše predikciju recidiva on je svakako važan ali za istraživače koji bi da rasvetle vezu između psihopatije i kriminalnog ponašanja on ne doprinosi u ekplanaciji delinkvencije. Naš je stav da Antisocijalnost ne treba

odstraniti iz analiza o povezanosti psihopatije i kriminaliteta. Štaviše, ukoliko ostali faktori psihopatije uspeju da ostvare povezanosti sa kriterijumskim merama pored faktora Antisocijalnosti, onda se može tvrditi da su supstancijalno povezani sa kriminalitetom. Dakle Antisocijalnost se u analizama može modelirati kao moderator (odnosno mera stabilnosti kriminalnog ponašanja) ostalih psihopatskih crta u produkciji kriterijumskog ponašanja. Ona zasluđuje taj status jer se kao indikatori faktora Antisocijalnosti pojavljuju problemi u ponašanju u osnovnoj školi, antisocijalno ponašanje pre 13te godine i vršenje krivičnih dela u adolescenciji (Hare, 2003). Dakle, ovaj faktor je dobra mera stabilnosti antisocijalnog ponašanja. Ukoliko istraživanja potvrde da je isključivo ili barem u najvećoj meri ovaj faktor odgovoran za predikciju povratništva u vršenju krivičnih dela, to bi onda u velikoj meri dovelo u sumnju uvrežen stav o povezanosti psihopatije i recidiva. Ne samo zbog toga što je povezanost između ovog faktora i recidiva tautološka, već i što se pojavljuje sve veći broj radova i autora koji smatraju da Antisocijalnost nije sržna crta psihopatije već pre njegov korelat ili bihejvioralna konsekvencija (Skeem & Cooke, 2010). Ovom stanovištu svakako govori u prilog mnoštvo empirijskih nalaza koji pokazuju da psihopatske crte ne samo da postoje i u opštoj populaciji, odnosno kod lica koja nemaju istoriju antisocijalnog i kriminalnog ponašanja, već da mogu imati *adaptibilne* potencijale koji u određenim okolnostima pomažu osobi da se prilagodi okruženju (Hall & Benning, 2006).

Kada je u pitanju uloga psihopatskih crta u produkciji različitih tipova krivičnog dela, tu za sada još uvek nema jednoglasnih nalaza. Kod nekih dela, poput seksualnih delikata i homicida, nalazi sugerišu da psihopatske crte ne utiču na frekvencu vršenja dela već pre na izvestan poseban kvalitet, specifične karakteristike koje ova krivična dela poseduju. Ovaj kvalitet se ogleda pre svega u učešću proaktivne, odnosno kontrolisane agresivnosti, određene proračunatosti i umišljaja pri vršenju dela. Međutim, kako ni sama uloga psihopatije u generisanju proaktivne agresivnosti nije do kraja rasvetljena, ova nepoznanica se prenosi i na tip izvršenog dela. Verovatno je da u istraživanjima ovog problema treba analizirati i druge crte za koje se pretpostavlja da mogu imati uticaja, pre svega sadizam, a zatim i druge crte koje čine tzv. Mračnu trijadu (Paulhus & Williams, 2002) pored psihopatije: narcisoidnost i Makijavelizam. Od svih ovih crta sadizam je verovatno najbolji kandidat za dalja objašnjenja i tipa i frekvence počinjenih krivičnih dela, jer se indikatori narcisoidnosti i Makijavelizma već nalaze u konstrukt psihopatije, oni čine markere Interpersonalnog stila (Hare, 2003). Sa druge strane, sam sadizam sadrži osobenosti kojih nema u konstrukt psihopatije kao što je postizanje zadovoljstva posmatranju tuđe patnje i zbog

toga se on može pokazati kao nezavistan prediktor tipa i frekventnosti kriminalnog ponašanja.

Najzad, potrebno je promeniti sliku koju stručna a moguće je i javnost uopšte ima o tretmanu osoba sa izraženim psihopatskim crtama. Ova slika se održava u javnosti delom i zbog senzacionalizacije i tabloidizacije psihopatije, formirajući sliku psihopatskim ličnostima kao rođenim, nepromenljivim zločincima¹. Ova slika se sporo menja i još uvek je prisutna iako veliki broj empirijskih nalaza govori da se psihopatske crte mogu menjati u toku psihološkog tretmana. Jedan od zadataka psihologije u budućnosti, i kao nauke i kao struke, jeste da i dalje radi na ovom problemu, da koristi postojeće empirijske nalaze i iskustva kako bi se poboljšao tretman osuđenika sa psihopatskim crtama, ali i da aktivnije menja predstavu o psihopatiji koja postoji u javnosti, u skladu sa rezultatima naučnih istraživanja i rada psihologa u praksi.

REFERENCE

- (1) Abracen, J., Looman, J., & Langton, C. M. (2008) Treatment of sexual offenders with psychopathic traits: Recent research developments and clinical implications. *Trauma, Violence, and Abuse*, 9, 144–166.
- (2) Asscher, J. J., van Vugt, E. S., Stams, G. J. J., Deković, M., Eichelsheim, V. I., & Yousfi, S. (2011) The relationship between juvenile psychopathic traits, delinquency and (violent) recidivism: A meta analysis. *Journal of child psychology and psychiatry*, 52, 1134-1143.
- (3) Burt, G. (2004) "Investigating characteristics of the non-recidivating psychopathic offender", *Dissertation Abstracts International*, 64. Retrieved from PsycInfo database.
- (4) Caldwell, M. F. (2011) Treatment-related changes in behavioral outcomes of psychopathy facets in adolescent offenders. *Law and Human Behavior*, 35, 275–287.
- (5) Caldwell, M. F., McCormick, D. J., Umstead, D., & Van Rybroek, G. J. (2007) Evidence of treatment progress and therapeutic outcomes

---

¹ Nažalost, ovome doprinose i neki od naučnika koji se bave psihopatijom. Recimo naslov knjige Babiaka i Hejra "Zmije u odelima" (*Snakes in suits: When psychopaths go to work*; Babiak, & Hare, 2006), teško da je vrednosno neutralan, i više priliči senzacionalističkom novinskom članku nego ozbiljnom naučnom delu. Sa druge strane, profesor Hejr je jedan od najuticajnijih istraživača psihopatije uopšte i njegove publikacije sigurno imaju veliku ulogu u formiranju slike o psihopatiji u javnosti.

among adolescents with psychopathic features. *Criminal Justice and Behavior*, 34, 573–587.

- (6) Caldwell, M. F., & Van Rybroek, G. J. (2013) Effective treatment programs for violent adolescents: Programmatic challenges and promising features. *Aggression and Violent Behavior*, 18, 571-578.
- (7) Campbell, M. A., French, S., & Gendreau, P. (2007) *Assessing the utility of risk assessment tools and personality measures in the prediction of violent recidivism for adult offenders*. (User Report 2007-04). Ottawa, Ontario: Public Safety Canada.
- (8) Campbell, M. A., French, S., & Gendreau, P. (2007) *Assessing the utility of risk assessment tools and personality measures in the prediction of violent recidivism for adult offenders*. (User Report 2007-04). Ottawa, Ontario: Public Safety Canada.
- (9) Campbell, M. A., Porter, S., & Santor, D. (2004) Psychopathic traits in adolescent offenders: An evaluation of criminal history, clinical, and psychosocial correlates. *Behavioral Science and the Law*, 22, 23-47.
- (10) Cauffman, E., Kimonis, E. R., Dmitrieva, J., & Monahan, K. (2009) A multimethod assessment of juvenile psychopathy: Comparing the predictive utility of the PCL:YV, YPI, and NEO PRI. *Psychological Assessment*, 21, 528–542.
- (11) Chabrol, H., Van Leeuwen, N., Rodgers, R., & Séjourné, S. (2009) Contributions of psychopathic, narcissistic, Machiavellian, and sadistic personality traits to juvenile delinquency. *Personality and Individual Differences*, 47, 734–739.
- (12) Chakhssi, F., de Ruiter, C., & Bernstein, D. (2010) Change during forensic treatment in psychopathic versus nonpsychopathic offenders. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*. First published on: 27 July 2010 (iFirst)
- (13) Cooke, D. J., Michie, C., & Skeem, J. (2007) Understanding the structure of Psychopathy Checklist-Revised. *The British Journal of Psychiatry*, 190, 39–50.
- (14) DeLisi, M. (2009) Psychopathy is the unified theory of crime. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 7, 256–273.
- (15) D'Silva, K., Duggan, C., & McCarthy, L. (2004) Does treatment really make psychopaths worse? A review of the evidence. *Journal of Personality Disorders*, 18, 163–177.
- (16) Edens, J. F., Marcus, D. K., Lilienfeld, S. O., & Poythress, N. G., (2006) Psychopathic, not psychopath: Taxometric evidence for the dimensional structure of psychopathy. *Journal of Abnormal Psychology*, 115, 131-144.

- (17) Edens, J. F., Petrila, J., & Buffington-Vollum, J. K. (2001) Psychopathy and the death penalty: Can the Psychopathy Checklist–Revised identify offenders who represent "a continuing threat to society"? *Journal of Psychiatry & Law*, 29, 433–481.
- (18) Erickson, S. K., & Vitacco, M. J. (2012) Predators and Punishment. *Psychology, Public Policy and Law*, 18, 1-17.
- (19) Fine, C., & Kennett, J. (2004) Mental impairment, moral understanding and criminal responsibility: Psychopathy and the purposes of punishment. *International Journal of Law and Psychiatry*, 27, 425–443.
- (20) Guay, J.-P., Ruscio, J., Knight, R. A., & Hare, R. D. (2007) A taxometric analysis of the latent structure of psychopathy: Evidence for dimensionality. *Journal of Abnormal Psychology*, 111, 701-716.
- (21) Guy, L. S., Edens, J. F., Anthony, C., & Douglas, K. S. (2005) Does psychopathy predict institutional misconduct among adults? A meta-analytic investigation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 1056–1064.
- (22) Hakkanen-Nyholm, H., & Hare, R. D. (2009) Psychopathy, homicide and the courts: Working the system. *Criminal Justice and Behavior*, 36, 761–777.
- (23) Hakkanen-Nyholm, H., Weizmann-Henelius, G., Salenius, S., Lindberg, N., & Repo-Tiihonen, E. (2009) Homicides with mutilation of the victim's body. *Journal of Forensic Sciences*, 54, 933-937.
- (24) Hall, J. R., & Benning, S. D. (2006) The "successful" psychopath: Adaptive and subclinical manifestations of psychopathy in the general population. In C. J. Patrick's (Ed.), *Handbook of psychopathy* (pp. 459–478). New York: Guilford Press.
- (25) Hare, R. D. (2003) *The Hare Psychopathy Checklist—Revised, 2nd edition*. Toronto, ON, Canada: Multi-Health Systems.
- (26) Hare, R. D., & Neumann, C. S. (2009) Psychopathy and its measurement. In P. J. Corr & G. Matthews (eds): *Cambridge handbook of personality psychology* (pp. 660-686). Cambridge: Cambridge University Press.
- (27) Hare, R., & Neumann, C. (2010) The role of antisociality in the psychopathy construct: Comment on Skeem and Cooke (2010). *Psychological Assessment*, 22, 446–454.
- (28) Hawes, S. W., Boccaccini, M. T., & Murrie, D. C. (2013) Psychopathy and the Combination of Psychopathy and Sexual Deviance as Predictors of Sexual Recidivism: Meta-Analytic Findings Using the Psychopathy Checklist—Revised. *Psychological Assessment*, 25, 233-243.
- (29) Herve, H. F., Mitchell, D., Cooper, B. S., Spidel, A., & Hare, R. D. (2004) Psychopathy and unlawful confinement: An examination of

- perpetrator and event characteristics. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 36, 137–145.
- (30) Hildebrand, M., & de Ruiter, C. (2012) Psychopathic traits and change on indicators of dynamic risk factors during inpatient forensic psychiatric treatment. *International Journal of Law and Psychiatry*, 35, 276-278.
- (31) Hildebrand, M., de Ruiter, C., & de Vogel, V. (2004) Psychopathy and sexual deviance in treated rapists: Association with sexual and nonsexual recidivism. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 16, 1–24.
- (32) Krauss, D. A., Sales, B. D., Becker, J. V., & Figueredo, A. J. (2000) Beyond prediction to explanation in risk assessment research. *International Journal of Law and Psychiatry*, 23, 91–112.
- (33) Leistico, A. R., Salekin, R. T., DeCoster, J., & Rogers, R. (2008) A large-scale meta-analysis relating the Hare measures of psychopathy to antisocial conduct. *Law and Human Behavior*, 32, 28 – 45.
- (34) Macanović, N. (2009) Recidivizam [Recidivism]. *Socijalna misao*, 3, 169–177.
- (35) Međedović, J., Kujačić, D., & Knežević, G. (2012) Personality – related determinants of criminal recidivism. *Psihologija*, 45, 257-274.
- (36) Meloy, J. R. (2002) The "polymorphously perverse" psychopath: Understanding a strong empirical relationship. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 66, 273-289.
- (37) Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2001) Structural models of personality and their relations to antisocial behavior: A meta-analytic review. *Criminality*, 39, 765-797.
- (38) Morgan, A. B., & Lilienfeld, S. (2000) A meta-analytic review of the relation between antisocial behavior and neuropsychological measures of executive function. *Clinical Psychology Review*, 20, 113–136.
- (39) Morgan, J. E., Gray, N. S. & Snowden, R. J. (2011) The relationship between psychopathy and impulsivity: A multi-impulsivity measurement approach. *Personality and Individual Differences*, 51, 429-434.
- (40) Murrie, D. C., Boccaccini, M. T., Caperton, J., & Rufino, K. (2012) Field validity of the Psychopathy Checklist-Revised in sex offender risk assessment. *Psychological Assessment*, 24, 524-529.
- (41) Netland, J. D. (2010) *Measuring psychopathy traits and antisocial behaviors in three groups of male adolescent sexual offenders and male non-sexual delinquents*. Unpublished doctoral dissertation, University of Minnesota.
- (42) Olver, M. E., Lewis, K., & Wong, S.C. P. (2013) Risk reduction treatment of high-risk psychopathic offenders: The relationship of psychopathy

- and treatment change to violent recidivism. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 4, 160–167.
- (43) Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002) The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556-563.
- (44) Polaschek, D. L., & Daly, T. E. (2013) Treatment and psychopathy in forensic settings. *Aggression and Violent Behavior*, 18, 592-603.
- (45) Porter, S., ten Brinke, L., & Wilson, K. (2009) Crime profiles and conditional release performance of psychopathic and non-psychopathic sexual offenders. *Legal and Criminological Psychology*, 14, 109–118.
- (46) Porter, S., & Woodworth, M. (2007) "I'm sorry I did it ... but he started it": A comparison of the official and self-reported homicide descriptions of psychopath and non-psychopaths. *Law and Human Behavior*, 31, 91-107.
- (47) Porter, S., Woodworth, M., Earle, J., Drugge, J., Boer, D. (2003) Characteristics of sexual homicides committed by psychopathic and nonpsychopathic offenders. *Law and Human Behavior*, 27, 459–470.
- (48) Rice, M.E., Harris, G.T., & Cormier, C.A. (1992) An evaluation of a maximumsecurity therapeutic community for psychopaths and other mentally disordered offenders. *Law and Human Behavior*, 16, 399–412.
- (49) Reidy, D. E., Kearns, M. C., & DeGue, S. (2013) Reducing psychopathic violence: A review of the treatment literature. *Aggression and Violent Behavior*, 18, 527-538.
- (50) Roberts, A. D. L., & Coid, J. W. (2007) Psychopathy and offending behaviour: Findings from the national survey of prisoners in England and Wales. *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 18, 23–43.
- (51) Salekin, R. T., Worley, M. A., & Grimes, R. D. (2010) Treatment of psychopathy: A review and brief introduction to the mental model approach for psychopathy. *Behavioral Sciences and the Law*, 28, 235-266.
- (52) Savage, J. (2009) Understanding persistent offending: linking developmental psychology with research on the criminal career. In: J. Savage, (ed.), *The Development of Persistent Criminality* (pp. 3-33). Oxford: Oxford University Press.
- (53) Sifferd, K. L., & Hirstein W. (2013) On the Criminal Culpability of Successful and Unsuccessful Psychopaths. *Neuroethics*, 6, 129-140.
- (54) Skeem, J. L., & Cooke, D. J. (2010) Is criminal behavior a central component of psychopathy? Conceptual directions for resolving the debate. *Psychological Assessment*, 22, 433–445.

- (55) Skeem, J. L., Monahan, J., & Mulvey, E. P. (2002) Psychopathy, treatment involvement, and subsequent violence among civil psychiatric patients. *Law and Human Behavior*, 26, 577–603.
- (56) Smith, S. F., & Lilienfeld, S. O. (2012) Psychopathy in the workplace: The knowns and unknowns. *Aggression and Violent Behavior*, 18, 204-218.
- (57) Snowden, R. J., & Gray, N. S. (2011) Impulsivity and psychopathy: Associations between the Barrett Impulsivity Scale and the Psychopathy Checklist revised. *Psychiatry Research*, 187, 414–417.
- (58) Someda, K. (2009) An international comparative overview on the rehabilitation of offenders and effective measures for the prevention of recidivism. *Legal Medicine*, 11, 82–85.
- (59) Storey, J. E., Hart, S. D., Meloy, J. R., & Reavis, J. A. (2009) Psychopathy and stalking. *Law and Human Behavior*, 33, 237–246.
- (60) Swogger, M. T., Walsh, Z., & Kosson, D. S. (2007) Domestic violence and psychopathic traits: Distinguishing the antisocial batterer from other antisocial offenders. *Aggressive Behavior*, 33, 1–8.
- (61) Vincent, G. M., Odgers, C. L., McCormick, A. V., & Corrado, R. R. (2008) The PCL:YV and recidivism in male and female juveniles: A follow-up into young adulthood. *International Journal of Law and Psychiatry*, 31, 287-296.
- (62) Walsh, Z., & Kosson, D. S. (2008) Psychopathy and violence: The importance of factor level interactions. *Psychological Assessment*, 20, 114–120.
- (63) Vaughn, M. G., & DeLisi, M. (2008) Were Wolfgang's chronic offenders psychopaths? On the convergent validity between psychopathy and career criminality. *Journal of Criminal Justice*, 36, 33-42.
- (64) Walters, G. D. (2003) Predicting institutional adjustment and recidivism with the Psychopathy Checklist Factor Scores: A meta-analysis. *Law and Human Behavior*, 27, 541–558.
- (65) Walters, G., & Duncan, S. (2005) Use of the PCL–R and PAI to predict release outcome in inmates undergoing forensic evaluation. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 16, 459 – 476.
- (66) Walters, G. D., & Heilbrun, K. (2010) Violence risk assessment and facet 4 of the Psychopathy Checklist: predicting institutional and community aggression in two forensic samples. *Assessment*, 17, 259–268.
- (67) Walters, G., Knight, R., Grann, M., & Dahle, K. (2008) Incremental validity of the Psychopathy Checklist facet scores: Predicting release outcome in six samples. *Journal of Abnormal Psychology*, 117, 396–405.
- (68) Wong, S. C. P., & Hare, R. D. (2005) *Guidelines for a psychopathy treatment program*. Toronto, Canada: Multi-Health Systems.

- (69) Woodworth, M., & Porter, S. (2002) In cold blood: Characteristics of criminal homicides as a function of psychopathy. *Journal of Abnormal Psychology*, 111, 436-445.
- (70) Žukauskienė, R., Laurinavičius, A., & Česnienė, I. (2010) Testing factorial structure and validity of the PCL:SV in Lithuanian prison population. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 32, 363–372.

PSYCHOPATHY AND CRIMINALITY IN THE LIGHT OF CONTEMPORARY EMPIRICAL FINDINGS

Summary. Psychopathy is a set of personality traits that are characterized by self-interested and manipulative interpersonal style, emotional superficiality, impulsiveness and disinhibition and frequent involvement in antisocial behavior. Therefore, in the psychological and criminological literature psychopathy is mentioned as one of the most important dispositional constructs when it comes to criminal behavior and recidivism in offenses. In this paper we summarize and critically examine the role of psychopathy in crime through several themes: the production of anti-social behavior in general, the association of psychopathy with the type of the offence, in criminal relapse and success rate of treatment of people with severe psychopathic traits in penal conditions. Although the findings show that the role of psychopathy in these phenomena is important, we provide a discussion about several issues when it comes to the relationship of psychopathic traits and crime, particularly in relation to qualitative rather than a quantitative difference in the type of the crime in psychopathic individuals, tautological relationship between psychopathy and recidivism and untenable position that psychopathic traits are resistant to psychological treatment.

KEYWORDS: psychopathy / antisocial behavior / the type of offence / recidivism / treatment